

Gesproken column ROB, 20 april 2023
Dag van de Financiële Verhoudingen

Robert van Putten, rjvputten@che.nl

De menselijke kant

Dames en heren,

Iedereen kent wel het gevoel wanneer je voor het eerst een grote machinekamer van een bedrijf of fabriek binnenstapt. Je bent overweldigd door de vele metalen buizen, de knipperende lampen, de bedieningspanelen, het zoemende geluid van de machines en de vanzelfsprekendheid waarmee de ingenieur je daar doorheen leidt.

Dit beeld typeert ongeveer mijn gevoel bij het lezen van de essaybundel afgelopen week en bij het beluisteren van de gesprekken vanmiddag. Als leek op het gebied van openbare financiën kijk ik mee in de machinekamer van de financiële verhoudingen – een voor mij onbekend terrein.

Via de essaybundel en de lezingen krijg ik een rondleiding door de financieringssystematiek van het openbaar bestuur. Ik leer over wetten en regelingen tussen de verschillende overheden, over belastingen en berekeningen, over ongemak met voorgenomen vernieuwingen en hoor bezorgdheid over kwetsbaarheden in het systeem.

Soms maakt een rondleiding je ontspannen. Maar deze rondleiding is anders: er hapert iets in de machinekamer. Ook als leek voel ik het ongemak van onzekerheid en onduidelijkheid over financiering op lange termijn mee. Het is ook gewoon irritant: machines en systemen waarderen we om hun voorspelbaarheid en duidelijkheid – en precies dat schort eraan.

De essaybundel verkent vanuit vaktechnisch perspectief wat er nodig om de machinekamer van de financieringssystematiek te verbeteren. Mijn vraag is ondertussen: waar is de menselijke kant van het verhaal? Is de vraag naar onzekerheid en onduidelijkheid in financiële verhoudingen enkel een systeemkwestie – een zaak van de juiste regelingen en procedures? Of is er meer?

Mijn stelling is dat er inderdaad ook een menselijke kant aan het vraagstuk van financiële verhoudingen zit. Het vraagstuk heeft ook sociale en morele dimensies. Voor die menselijke kant hoef je niet ver te zoeken. En ja, die zit hier en daar ook al verscholen in de essaybundel.

Financiële onzekerheid gaat nooit 'slechts' over geld en getallen. Het is direct gerelateerd aan bestaansonzekerheid. Financiële onzekerheid is existentieel. Dat weten we in het alledaagse leven maar al te goed. De energiecrisis is voor huishoudens niet slechts een kwestie van schaarse middelen. Die schaarste raakt ook aan dromen en ambities van mensen, aan hun toekomstbeelden. Voor onzekere overheidsfinanciën geldt hetzelfde. Dat lees je in de essaybundel ook als het gaat om de grote opgaven.

Bovendien maakt de essaybundel een politiek punt. Het bevat een kritisch statement richting het kabinet: zet het politieke voornemen niet door en maak vooral een einde aan de onduidelijkheid. Voor de ROB is dit zelfs een kwestie van vertrouwen: voor goede samenwerking tussen overheden is onderling vertrouwen nodig, met financiële zekerheid als fundament. Ook hieraan zit een menselijke kant: vertrouwen of het gebrek eraan heeft alles te maken interacties tussen mensen en de taal die we spreken.

Om deze menselijke kant van financiële onzekerheid meer stem geven, is een andere taal nodig dan vaktaal, andere kennis dan vaktechnische kennis. Volgens mij hebben we een sociale en morele taal nodig om die menselijke kant van onzekerheid te verwoorden. Dat gaat ons ook helpen om aan de systeemkant zaken op orde te krijgen.

Vorig jaar schreef ik het boek *Tien deugden voor politiek en overheid. Meditaties over goed bestuur in tijden van onzekerheid en wantrouwen*. Hierin heb ik een poging gedaan om vanuit een nieuwe – of eigenlijk heel oude – taal na te denken over overheidsop treden. Die invalshoek is de deugdethiek, een morele taal die vanaf de klassieke oudheid het Europese denken eeuwenlang heeft gevormd.

Deugden zijn goede karaktereigenschappen, morele kwaliteiten die je je door oefenen eigen maakt. Deugdethiek doet een persoonlijk appel op je als mens en als professional. Ze bieden een innerlijk kompas én gaan over concreet gedrag.

Welke deugden kunnen ons helpen om het vraagstuk van financiële onzekerheid op een andere manier te benaderen? Bij het lezen van de essaybundel kwamen mij een aantal deugden te binnen. Ik benoem ze en illustreer kort tot welk gesprek die deugden kunnen leiden.

Allereerst de deugd van rechtvaardigheid. Deze deugd gaat over ‘de bedoeling’ van de staat: rechtdoen aan mensen en gemeenschappen. Rechtdoen heeft alles te maken met eerlijke verdeling. Welke verdeling aan lasten en middelen is rechtvaardig? En voor wie het rechtvaardig en aan wie wordt onrecht gedaan?

Vervolgens de deugd van dienstbaarheid. Dienstbaarheid heeft te maken met faciliteren, met goed beheer. De Engelse term voor ambtenaar is ervan afgeleid: *public servant*. Overheden beheren gezamenlijk publieke middelen. Wat is goed beheer? En aan wie is de wijziging in financieringssysteem precies dienstbaar? Wat heeft de burger eraan?

Ook denk ik aan de deugd van praktische wijsheid. Praktische wijsheid gaat over bedachtzame besluitvaardigheid. Deze deugd houdt het juiste midden tussen eindeloos talmen enerzijds en onbesuisd of impulsief handelen anderzijds. Niet modellen en objectieve feiten, maar ervaring en intuïtie zijn daarbij belangrijke ‘indicatoren’. Hoe kan op bedachtzame wijze duidelijkheid gegeven worden over een financieel fundament voor grote opgaven? Welke intuïties en ervaringen zijn daarin belangrijk?

Onzekerheid is ongemak – dat zei ik al aan het begin van mijn column. Misschien is de onduidelijkheid over financiering spoedig opgelost, misschien ook niet. Hoe dan ook zullen we de komende jaren nog met veel meer onzekerheid en onduidelijk te maken krijgen. We

leven in tijden van transitie. En transities gaan gepaard met chaos. Dat is vaak ongemakkelijk, soms zelfs pijnlijk. De deugd die we als burgers en professionals daarom hard nodig hebben is geduld. Dat is het vermogen om te verduren, om 'te wonen in het uitstel', zonder cynisch te worden.

Dat brengt mij bij een laatste deugd, waar ik mee afsluit: liefde. Op het eerste gezicht misschien een vreemde deugd in politiek-bestuurlijke context. Maar niets is minder waar: vaak spreken we van 'passie voor de publieke zaak'. Passie heeft alles te maken met vuur, met engagement, met liefde. Liefde zet aan tot verantwoordelijkheid, zorgzaamheid en creativiteit. Juist deze kwaliteiten hebben we hard nodig in onzekere tijden.

Dank voor uw aandacht.